

MUZEJ IZRAELA U JERUSALIMU*)

*Muzej može da bude kuća muza
ali i raskošno groblje prošlosti*

U novom dijelu Jerusalima, gdje je još prije dvadeset godina bila daleka periferija grada i gola brda sa oskudnom florom i kamenim tlom, nalazi se danas jedna od najvećih kulturnih tvorevina mlade države: MUZEJ IZRAELA. Rad se približio tom kraju brzim i stalnim koracima. U neposrednoj blizini nalaze se nova zgrada Parlamenta (Kneset), mnogobrojne zgrade modernog univerziteta i razna ministarstva. Sve je to spojeno krasnim novim putevima koji povezuju stari Jerusolim sa novom akropolom prestonice. Na uzvisini koja se nalazi između Doline Krsta, sa bizantskim manastirom iz XII vijeka, i spomenutih velelepni zgrada Univerziteta i Parlamenta, sagrađen je jedan od najmodernijih muzeja na svijetu. Skupljene su tamo i stalno će se sakupljati historijsko-muzealne vrijednote i umjetnine jevrejskog naroda kroz vijekove, a djelomično i kultura ostalih naroda među kojima su Jevreji kroz vijekove živjeli. Nije to gigantski muzej sa davnom i sjajnom tradicijom velikih evropskih muzeja — ali je sigurno jedan od najmodernijih danas u svijetu sa muzealno-arhitektonskog stanovišta i svakako jedan od najinteresantnijih. Ovaj narodni muzej postao je početkom ovoga stoljeća kada je ruski Jevrejin Boris Šac došao u Palestinu i u Jerusolim, pošto je bio slikar i ljubitelj umjetnosti, otvorio grafičku školu a paralelno i muzej, udarivši tako temelje budućem muzeju i slikarskoj akademiji — Bezalel. Ime Bezalel spominje se u Bibliji. (Prema *Westminster Dictionary of the Bible*, ime Bezalel dolazi od hebrejske riječi be-zal-el, što znači u sjeni Boga ili u prenosnom značenju čovjek pod zaštitom Boga. Bio je to čovjek iz plemena Juda, spretnan i vješt u obradi dragog kamenja, drveta i srebra. On je umio dobro crtati, te mu je dodijeljen zadatak da sagradi i ukrasi svetu škrinju u kojoj će se čuvati »Deset zapovijesti« koje je upravo sa Sinaja, urezane u kamenu, donio svojem narodu u pustinju Mojsije). Tokom godina ovaj muzej u centru Jerusalima sakupio je ogroman broj

*) Kako je rukopis ovog članka primljen neposredno pre puštanja Almanaha u štampu, članak nije stavljen na mesto koje mu po tematici pripada već na kraju literarnog dela.

umjetnina, slika, kipova, folklor, grafike itd. Skučeni prostor skromnog muzeja nije omogućavao širokoj publici da vidi sve eksponate, da historijski i umjetnički odgaja široku publiku, naročito omladinu. Početkom šezdesetih godina riješeno je da se sakupe sredstva ne samo u Izraelu nego i među Jevrejima u svijetu, za novi, moderni i reprezentativni muzej. Na osnovu planova prof. A. Mansfelda i arhitekta gospođe D. Gad, oboje iz Haife, sagrađeno je trinaest paviljona ukupne površine preko 18.000 kvadratnih metara, na takav način da se stalno mogu nadoživati novi paviljoni. Novi muzej sa modernim osvetljenjem i klimatskim uređajima, sa svim novim tehničkim pronalascima za restauraciju, magaciniranje i očuvanje svih eksponata, otvoren je u maju 1965. godine uz brojno prisustvo stručnjaka iz cijelog svijeta. Danas se u prostorijama ovoga muzeja nalaze: Bezalel narodni muzej; Arheološko-biblijski muzej; Vrt umjetnosti po imenu B. Roza; Kuća knjige (The Shrine of the Book) u kojoj su izloženi svici koji su nađeni na obalama Mrtvog mora.

Ova četiri glavna odjela podijeljena su na mnogobrojne pododjele, kao što su jevrejski i nejevrejski folklor, jevrejska ritualna i sinagogalna umjetnost, grafika, moderno slikarstvo i kiparstvo, itd.

U Izraelu su kulturne potrebe veoma razvijene ne samo kod inteligencije nego i kod znatnog dijela i neškolovanog pučanstva, pa stoga nije čudo što je novi muzej posjetio tokom prve godine njegovog postojanja blizu jedan milijun posjetilaca, među kojima i veliki broj stranaca i turista. U toku svog kratkog postojanja muzej je dobio i omladinski odjel u kojem jevrejska omladina može da upozna umjetničko blago svojeg i ostalih naroda i u kojem se pripremaju budući slikari i talenti. Ogromna i bogata umjetnička biblioteka stoji na raspolaganju svim građanima. Muzej je takođe centar umjetničkog odgoja naroda, jer se skoro svakodnevno tamo priređuju izložbe, predavanja, kursevi i simpozijumi iz davne i današnje historije umjetnosti svih civilizacija i naroda a ne samo jevrejskog. Kao što je i sam arhitekt naglasio tendenca u planovima tog muzeja bila je da posetilac bude razdragan i oduševljen eksponatima, ali takođe da se osjeti i odmoren, svjež, obogaćen vanrednim duševnim doživljajem.

Umjetnički muzej izlaže u svojim prostorijama ogroman izbor umjetnina iz prijašnjih stoljeća. Oko 5000 izloženih predmeta imaju veze sa Šabatom, jevrejskim blagdanima, jevrejskim obiteljsko-ceremonijalnim predmetima koji su umjetnički izrađeni. Mnogi folklorni objekti Jevreja iz Sjeverne Afrike, Jemena, Buhare, Perzije, balkanskih zemalja kao i zemalja Istočne i Zapadne Evrope daju iscrpan materijal da se upoznaju kulturne vrednote svojeg naroda, a i stručnjaci crpu ovdje vanredne podatke za historijat tih predmeta. Među ostalima nalazi se vrlo velika zbirka hanukijot (hanuka svijećnjaci od osam krakova u kojem se svakodnevno pali po jedna svijeća za vrijeme Hanuka blagdana, koji pada u decembru svake godine, a slavi se kao uspomena na ustanak Makabejaca protiv Rimljana u drugom vijeku). To je najveća zbirka predmeta ove vrste na svijetu, veoma raznovrsnih po stilu od primitivnih sjevernoafričkih do srebreno ba-

roknih iz devetnaestog »zlatnog vijeka« sa austrougarskih područja, te ostalih zapadnih stilskih utjecaja. Tu se nalazi veliki broj tora — kruna — poprsja, kojima su uglavnom u evropskim zemljama Jevreji ukrašavali Toru. Jedna srebrna tora-kruna iz Skoplja iz devetnaestog vijeka imade forme ruske carske krune. Vanredna zbirka ceremonijalnih srebrnih predmeta vezanih za četiri faze života jevrejskog čovjeka: obrezivanje, barmicva, vjenčanje i smrt, je samo dio velike zbirke. Nožići kojim se obrezuje novorođenče ukrašeni su ornamentima i simbolima jevrejske religije (menora, šofar, pomgranat jabuka itd.), zatim taliti sa srebrnim i zlatnim vezom koje mladić dobije pri navršenoj trinaestoj godini pokazuju vanrednu inventivnost pojedinih grupa Jevreja, koje se razlikuju međusobno po utjecaju umjetnosti i folklora naroda među kojima su Jevreji živeli, kao napr. muslimanski, arapsko-maurski, venecijanski, renesanski i raskošno barokni. Razne cizelirane srebrne kutije za nakit, koje mlada dobije pri vjenčanju, prsteni i amajlije protiv zlih duhova ili za plodnost, sreću i blagostanje u braku, zaokružuju treću fazu ceremonijalnih umjetničkih predmeta. Posljednju fazu, smrt, označuju razni srebrni i vezeni opasači i pločice kojim se omotava mrtvac ili mu se pokriju oči.

Lijepa je zbirka knjiga o Jevrejki Esteri, po Bibliji, ženi perzijskog šaha, čiji je ministar predsjednik izdao dekret o pogubljenju svih Jevreja, ali ih je u posljednji čas mudrost i šarm Estere spasio od sigurne pogibije. Srazmjerno je velika i zbirka slika poznatih majstora svih vremena, naročito poslije impresionizma. Tu imade originalnih radova Rembranta (veliki broj bakroreza), Pikasa, Renoara, Manea, Monea, Utrila, Degaa, Sutina, Šagala, Matisa, Dalija, Difiija, Domiea, Lezea, Paskina, Kokoške, Izraela, Libermana pa sve do savremenih izraelskih slikara i grafičara koji predstavljaju poznata imena u međunarodnom slikarstvu. Skulpture Rodena, Meštrovića, Epštajna, Lifšica, Majoa itd., upotpunjuju tu lijepu galeriju koja se svaki dan sve više i više obogaćuje novim darovima i nabavkama. Neobično je bogata perzijska zbirka, gdje se ističu zlatni ukrasni predmeti iz vremena prije naše ere. Od plavo-bijele majolike sa napisima iz Korana sagrađen je »mihrab« iz XVI vijeka, prenesen iz jedne iranske džamije. Perzijska keramika i predmeti iz bakrenog doba odlično upotpunjuju tu malu ali bogatu perzijsku izložbu, koja ima svoje stalno mjesto u muzeju. Interesantna je venecijanska sinagoga prenesena iz Vitorio Veneto, za koju je sagrađen poseban odio da bi se sve moglo izložiti i time stvoriti prava sinagoga. Oltar pravljen pod utjecajem baroka i bogate talijanske fantazije djeluje neobično harmonično.

Arheološko-biblijski muzej je najveći i možda najbogatiji i daje prilike laiku, kao i stručnjaku, da upozna biblijske događaje baš iz perspektive arheologije. Ekspoziti su podijeljeni prema biblijskim periodama koje odgovaraju općoj arheološkoj klasifikaciji. Neolitički, kaolitički period kao i rano brončano doba, imaju tipične ekspozite nađene iz ovog doba u predjelima između Nila, Eufrata i Tigra, gdje su više duhovne nego li arhitektonske vrijednote bile kultivirane, jer

konačno tu je i kolijevka knjige nad knjigama, Biblije. Naročita je pažnja posvećena nacionalno-historijskim iskopinama Masade i ustanaka Bar Kohbe i Makabejaca protiv rimskog zavojevača. Mozaici nađeni u sjevernoj Galileji u Bet Šeanu, Megido, Tiberijasti itd. govore o jakom utjecaju Rima ali uz vidljivu simboliku jevrejske religije iz onoga doba; menora, šofar, pomgranat itd. (koja se provlači i kada je helenistički utjecaj zamijenio rimski, pa sve do Bizanta).

Nemoguće je nabrojiti sve što muzej posjeduje ali čak i površnom posjetiocu omogućuje se da dobije uvid u vezu arheologije sa Biblijom i obratno.

U kući knjige koja se izdaleka vidi jer je »zgrada« puna simbolike, čuvaju se svi nalasci iz špilja u okolini Mrtvog mora i ju-dejske pustinje. Arheolozi su konzervirali svitke sa napisima proroka Bar Kohbe itd., na pergamentu, jarećoj koži, papirusu, a koji su pronađeni u tim krajevima u zemljanim čupovima ili u kozjim kožama. Naročito je važan, pa zato i centralno izložen svitak Kumrana i pisma Bar Kohbe. Tu čovjek osjeća da se nalazi pred nacionalnom svetinjom i da prošlost neposredno govori njemu, i to prošlost koja označava početak civilizacije i dubokih duhovnih vrednota. Sa vanjske strane to je niska bijela majolična kupola koja u centru strši prema gore svojim vrhom (simbolika novog života u novo-staraj državi nakon dvije hiljade godina), a nasuprot tome veliki granitni tamni, crni zid, koji je opet simbolika mračne i teške prošlosti židovskog naroda od propasti hrama, tj. od propasti samostalnosti pa do ponovnog uspostavljanja države. U centru te zgrade, u koju se dospijeva stepenicama i hodnicima, nalaze se u jednoj ovalnoj vitrini svici jesaje, odlično sačuvani i sada stručno konzervirani. Po zidovima su također razvijeni oštećeni zapisi iz onog doba na aramejskom i hebrejskom jeziku.

Okolo muzeja nalaze se travnjaci, vrtovi i danas već slavni vrt skulptura koji je sagrađen do planovima hortikulturate i arhitekta svjetskog glasa amerikaniziranog Japanca Isamu Noguči. Vrt koji je on stvorio je remek-djelo svoje vrste. Noguči kaže: »U Bibliji je ovo mjesto nazvano Neve Šanan — »mjesto mira« — pa je moja koncepcija pošla sa tog stanovišta da stvorim harmoniju koja djeluje umirujuće na osjećaje velegradskog čovjeka.« Noguči je uspio u svakom pogledu. Vrt je obogaćen vanrednim skulpturama koje posjeduje muzej, a pogotovo poklonjenim modernim (ne uvijek razumljivim i uspelim) skulpturama američkog filantropa i ljubitelja umjetnosti pok. Bili Roza.

Možemo mirno da tvrdimo da je izraelski muzej neobično dinamičan; stručnjaci svakodnevno upotpunjuju to ogromno bogatstvo jevrejske i nejevrejske umjetnosti. Priređuju se izložbe savremenih izraelskih umjetnika i muzej postaje već od svojeg početka zaista narodni, jer ga još uvijek posjećuju svi koji dolaze u Jerusolim.